

**E L I Š K A
V L A S Á K O V Á
B Y L A J S E M
S N A Š I M A
N A P R O C H Á Z C E**

TRIÁDA

**E L I Š K A
V L A S Á K O V Á
B Y L A J S E M
S N A Š I M A
N A P R O C H Á Z C E**

TRÍADA

Kniha vychází s laskavou podporou
Vlastimila Venclíka,
spolku MILIDU, Curych,
a Nadace Český literární fond.

TRIÁDA

© Nakladatelství Triáda, 2012
© Eliška Vlasáková, 2012
ISBN 978-80-87256-92-3
ISBN tištěné knihy 978-80-87256-61-9
ISBN verze PDF 978-80-87256-92-3

P R O L O G V M I L Í Č O V Ě D O M Ě

Když teta Vlasta o Milíčově domě mluvila, představovala jsem si něco jako zámek, v němž žijí lidé podobní andělům. Teď jsme se k němu s maminkou blížily. Byl to velký bílý dům s rovnou střechou, kolem něj prostor s hřištěm a zahradou, obehnaný bílým drátěným plotem. Panoval tam klid a ticho jako před školou o prázdninách.

Šly jsme podél plotu ke vstupní brance. Maminka se nezdržela a posteskla si nahlas: „Vlastička má radši Pittra než nás, Eliško.“

Zmátla mě tím, překvapilo mě, že dospělá paní také žárlí na kamarádku, jako děvčata ve třídě. Současně jsem si všimla dvou usměvavých obličejů za oknem v přízemí, pozorovaly nás. Ani jsme nemusely zvonit na zvonek u dveří, z domu vyběhla teta Vlasta a vesele se na nás smála, oči jí jen zářily. Málokdy jsem ji viděla tak veselou jako tehdy.

Společně jsme vstoupily do větší předsíně. Po úžasně lesklé podlaze nám vyšel vstříc pěkný starší pán.

„Strýček Přemysl,“ řekla teta Vlasta a hned dodala: „Moje přítelkyně Anička Müllerová a její Eliška.“

Strýček měl na sobě oblek z šedé vlněné látky, pod sakem světlou košili s kravatou a vestičku. Vypadal jako pan učitel nebo pan farář. Podal mi ruku a s úsměvem mě bral na vědomí.

„Tak to je ta Eliška? Eliška, Eliška, nebyla pyšná,“ zanotoval a já se na něj také usmívala.

Potom se obrátil k mojí mamince a mně se zdálo, že poznal, jak na něho před chvílí žárlila. Pozorně se na ni díval a jemně, i s trochou humoru, zapředl rozhovor. Ptal se, jakou měla cestu, jestli nám nedalo práci Milíčův dům najít, a maminka se také začala usmívat. Provedl nás vnitřkem domu a ukazoval, kde co je. V celém velkém domě jsem byla jediné dítě, byly vánoční prázdniny. V herně jsem viděla ležet u zdi barevné míče, na podlaze byly srovnané kuželky, na širokých stolech v hraničkách složené hry, na nástěnkách visely dětské obrázky, ale děti o svátcích chyběly.

Od tety Vlasty jsem věděla, že strýček Pitter je vegetarián, že nikdy nejlí maso, že vegetariánství se dodržovalo v celém Milíčově domě. Když přišel

čas večere, byla jsem na to podivné jídlo zvědavá. Do jídelny byly slyšet zvuky z kuchyně, hlasy kuchařek se přiblížily, přinášely k dlouhému stolu talíře s jídlem. Byly na nich karbanátky s brambory. Ty karbanátky byly zeleninové, po vegetariánsku, chutnaly dobře, dokonce výborně.

U stolu jsem poznala další lidi, přátele strýčka Přemysla. Vedle něj v čele stolu seděl ještě jeden starý pán, Ferdinand Krch se jmenoval, později se stal i pro mne strýčkem Fedorem. Byl vyšší než strýček Přemysl, štíhlý, i obličej měl protáhlý, a na nose mu seděly brýle. V Milíčově domě nebydlel, přišel na návštěvu ze svého bytu v Košířích. Z toho, jak se spolu oba muži při večeri bavili, bylo i mně jasné, že jsou to dobří přátelé.

Seděli jsme kolem stolu jako ve velké rodině, vedle mě maminka, teta Vlasta, starší manželé Rottovi, pan Rott pracoval v Milíčově domě jako údržbář. To jejich usměvavé obličejе nás vítaly v okně domu, když jsme s maminkou přicházely. Ke společné večeri si přišly přisednout i dvě veselé kuchařky a ještě tu byl na návštěvě mladý pan učitel Horáček, jehož jsem také trochu znala z vyprávění tety Vlasty. Po vegetariánských karbanátkách přinesly kuchařky na stůl konvice s čajem a zákusky. Byly to zbytky vánočního cukroví ozdobené sušeným ovocem, datlemi a fiky. Při čaji se lidé rozpovídali. Strýček Přemysl se obrátil na svého starého kamaráda:

„Pamatuješ, Fedore, jak jsme byli s Olgou v Anglii? Ubytovali jsme se v hotelu, v němž bylo zakázáno přivádět si s sebou do pokojů zvířata. Olga trpěla na cestách zácpou, proto si dala na noční stolek do sklenice s vodou sušené švestky, jako projímací prostředek. Jednoho rána ji rozčilená hotelová uklízečka napomínala, že je zakázáno mít na pokoji zvířata. Olga nechápala, proč jí to říká. Vždyť tu nemám žádné zvíře! Ale uklízečka ji přivedla k té sklenici s namočenými švestkami, tvářila se přísně, jako by ji usvědčila při činu. Některé švestky už nabobtnaly, snad že už kvasily, každou chvíli se některá odlepila ode dna a putovala pomalu nahoru, jiná zase klesala, opravdu to vypadalo, že jsou ve skleničce rybičky nebo jiní vodní živočichové...“

Strýček Fedor vesele přisvědčoval, nato se obrátil s dotazem přímo na mne:

„Eliško, víš, jaká je v Londýně mlha?“

„Nevím.“

„Tam je tak hustá mlha, že jsme se jí museli s Přemyslem prokousávat jako kaši!“

V tu chvíli jsem tomu věřila, ale protože se všichni smáli, přidala jsem se k jejich smíchu, byla to však pro mne zábavná představa, ta kaše. Strýček Fedor pokračoval:

„Eliško, a je tam taková tma, v Londýně, že jsme se tou tmou museli prosekávat sekyrkou, když jsme chtěli jít večer někam na návštěvu.“

Poprvé se mnou někdo žertoval tímto způsobem. Smích kolem stolu mi však pomohl se zorientovat, být ale s těmi strýčky sama, asi bych jim všechno věřila. Strýček Přemysl si mě posadil na klín a začal mě zkoušet zase on:

„Jestlipak víš, jaký je rozdíl mezi Eliškou a liškou?“

„Liška je zvíře, a já jsem děvče.“ Ale strýček Přemysl kroutil hlavou.

„Žádný rozdíl mezi nimi není! Když si dá liška na čumáček E, je z ní Eliška!“

Když se mnou ti dva mluvili, pořád si mě dobírali a žertovali. Asi by je nejvíc potěšilo, kdybych se jim postavila a také je začala zkoušet a dobírat si je, první den jsem se ale ostýchala. Dobrá nálada vládla v Milíčově domě celý večer. Jedna z kuchařek u stolu se smíchem oznamovala:

„Vy jste, Přemysle, se strýčkem Fedorem jako Voskovec s Werichem!“

Možná se už dospělí chtěli bavit o vážných věcech, strýček Fedor se mě zeptal:

„Eliško, sestavuješ ráda skládky?“ Měla jsem za to, že myslí obrázkové kostky, a kývala jsem na souhlas. Přinesl odněkud velkou podlouhlou plochou krabici, odvedl mě k vedlejšímu stolku a na něm krabici otevřel. Uviděla jsem malé kousky tvrdého papíru s různě vykrájenými okraji. Těch kousků bylo obrovské množství, bylo to první puzzle, které jsem kdy spatřila, v té době nezvyklá hra. Sama bych si s tím nevěděla rady. Na víku krabice byl nalepený barevný obraz, poznala jsem, že je to výjev z Bible, Pán Ježíš, následován učedníky, kráčeji lánem obilí, Ježíš nese na loktech malé dítě. Ten obraz bych měla z té spousty malých kousků poskládat. Strýček Fedor řekl:

„Nejdřív zkus hledat obličej,“ a chvílku se mnou zůstal a pomáhal mi. Našli jsme obličej modrookého Ježíše a pár barevných kousků jeho pláště. Sama jsem potom vyhledávala všechny ostatní tváře z obrazu. Uprostřed zábavy mě

maminka s tetou Vlastou odvolaly, že je čas jít spát. Dospělí mi dovolili nechat si skládanku na stole rozloženou do rána.

Ke spaní nás teta Vlasta uložila v malém pokojíku v podkroví na dvě rozkládací křesla. Byly tam různé věci, tenisové rakety, kopací míče, složený pingpongový stůl, od stropu visely na provázcích svazky suchých bylin. Ráno jsem se v jídelně sháněla po té obtížné hře a hned jsem uviděla, že ji někdo mezitím celou sestavil dohromady. Prohlížela jsem si pečlivě složený obraz a teta Vlasta mi prozradila, že to panu učiteli Horáčkovi nedalo a večer se ještě se skládankou namáhal tak dlouho, až ji celou dokončil. Z kuchyně se už ozývaly hlasy kuchařek, teta říkala, že připravují pohoštění na silvestrovský večer. Teta přinesla snídani pro mne a pro maminku a kuchařky z kuchyně nám pyšně ukázaly velkou upečenou podkovu na podnose, nazdobenou jako dort, podkovu pro štěstí. Mamince podaly malý balíček, že v něm je nějaké drobné vánoční pečivo.

Teta Vlasta mě pak zavedla do prvního patra k pracovní strýčka Přemysla, rozloučit se. Zaklepała na bílé dveře a vešly jsme. Strýček Přemysl seděl v dřevěném křesílku u psacího stolu. V podobném křesílku u okna seděl strýček Fedor, na jejich tvářích bylo vidět, že spolu před naším příchodem mluvili o něčem vážném. Jen nás zahlédli, začali se usmívat.

„Eliško, jak si zvykla teta Vlasta v Sobotíně? Není tam smutná?“ zeptal se mě strýček Přemysl a pokukoval při tom po tetě.

„Teta Vlasta smutná? Není,“ odpověděla jsem a teta Vlasta za sebou zavřela dveře a nechala mě s nimi samotnou.

„Ty chodíš, Eliško, v Sobotíně do první třídy?“

„Ano.“

Pak vytáhl ze zásuvky malou tyčinku zabalenou do celofánu.

„Na, vem si! To jsou slisované fíky, je to dobré.“ Prohlížela jsem si ji.

„Ochutnej! Víš, jak fíky vypadají?“

„Nevím.“

„Fíky jsou takové malé sladké hruštičky,“ vysvětlil strýček Fedor. „Rostou na stromech v teplých krajích.“

Ochutnala jsem kousek z darované tyčinky, moc dobré to bylo. Jeden ze strýčků opět vznesl otázku:

„Jestlipak víš, na čem rostou kokosové ořechy?“

„Na palmě!“ odpověděla jsem sebevědomě a vtom jsem ucítila lehký úder do zadečku.

„Řekla jsi: Napal mě!“ Smáli jsme se tomu.

Na památku mi s sebou dal strýček Přemysl tužku. Vytáhl ji ze stojánku na psacím stole, byla jiná než moje známé tužky, měla po celé délce barevné obrázky vlajek různých států světa. Pak už jsme se rozloučili. Tehdy jsem Přemysla Pittra viděla v Milíčově domě poprvé a hned také naposled.

Zůstala však se mnou na celý následující čas jeho věrná žačka, moje teta Vlasta.

T E T A V L A S T A

Teta Vlasta nebyla sestra mojí maminky, z naší rodiny vůbec nepocházela, přesto jsem jí po celý život říkala teto, a to od svých šesti let, kdy jsme se seznámily v Sobotíně. Maminka a teta Vlasta tam společně sloužily v evangelickém dětském domově ve školním roce 1949/1950, maminka jako švadlena a teta Vlasta jako vychovatelka.

Do Sobotína, odlehlé vesničky v Jeseníkách, přišly každá odjinud a z odlišného prostředí. Maminka z Kyjova poté, co byla přinucena zrušit svoji živnost na výrobu prádla. Právě proto, že byla svobodná matka, toužila po důstojném životě. První rok nás živila jen příležitostnými zakázkami a hledala nějakou trvalejší práci v oboru. Nakonec jí pomohli naši přátelé z prostředí evangelíků, kteří se v Praze přimluvili na synodní radě církve, a maminka pak vděčně přijala nabízenou práci švadleny i s ubytováním od ředitele Kulfánka z dětského domova v Sobotíně.

Teta Vlasta tam přijela dva měsíce po nás, poté, co byl zrušen výchovný program Přemysla Pittra v Praze. Úřady mu v Milíčově domě zatím dovolily bydlet, ale měl zakázáno na děti výchovně působit a musel propustit své nejbližší spolupracovníky. Hledal pro ně uplatnění jinde. Vlastu Tobiašovou nasměroval do dětského domova v Sobotíně, v němž, jak věděl, zatím, i když s obtížemi, evangelická církev mohla pokračovat ve své výchovné činnosti.

Pro mne samotnou bylo v Sobotíně nejdůležitější, že jsem tam s maminkou. Děti z dětského domova jsem v prvním čase příliš jasně nevnímala. Měla jsem je sice denně na očích při společném stolování a při večerních pobožnostech, ale moji spolužáci z první třídy vesnické školy mě zajímali víc. Siroctí v dětském domově vůči mně zachovávali stejný odstup, nebyla jsem jedna z nich.

Než se v Sobotíně objevila teta Vlasta, starala se o mě jenom maminka. Když se potom s tetou Vlastou spřátelily, s důvěrou mě přenechala její péči. A teprve s tetou Vlastou jsem přišla na chuť i společenství evangelických sirotků. V herně dětského domova s ní bylo příjemně. Nová zábava, kterou teta Vlasta navrhla, a já ji provozovala společně s ostatními, byla hra na tichou poštu. To byla velmi veselá hra, kterou jsem si oblíbila natolik, že se mi potom vždycky zdálo, že končí moc brzy, mohla bych ji hrát pořád dál.

Často se také v herně vytvořil kolem tety Vlasty kroužek sedících dětí, já mezi nimi, a poslouchaly jsme její vyprávění. O dětech ze zámků Štířín a Lojovice, kam je, v poválečném zmatku poztrácené, Přemysl Pitter shromáždil, se svými spolupracovníky o ně pečoval, a konečně se postaral o to, aby se vrátily ke svým rodinám. Poslouchaly jsme také o dětech z Milíčova domu na pražském Žižkově, nebo o třech klucích malíře Antonína Popíšila. Tetu Vlastu do jejich rodiny poslal na tři měsíce Pitter, protože chlapcům při porodu nejmladšího bratříčka zemřela maminka a rodina potřebovala pomocníci. Líbila se mi veršovánka, kterou jim teta říkala při navlékání punčocháčů: „Jedna noha, dvě nohy, nebojím se Šejnohy,“ to se prý i ti nebozí kluci smáli.

Teta Vlasta nás v herně naučila hezké písničky, při nichž se pantomimicky doprovázel jejich zpívaný obsah. To mě bavilo, zpívat tu o trpaslících, „rumpity, rumpity, rum, bum, bum...“, kteří hluboko v horách pod skalami hledali zlato i svůj domek, a všechno v kruhu dělat jako oni.

Až s tetou Vlastou jsem začala rozlišovat jednotlivé děti v domově, rozeznávat jejich tváře i jména. Při tom mi byla dobrým pomocníkem písnička „Pějme píseň dokola...“ V kruhu nás sedělo možná dvanáct, čtrnáct, dívala jsem se po ostatních a rychle poznala, jak je kdo mezi dětmi oblíben, toho také nejdříve vyzvaly, aby vybral písničku. Často to bývala Marie, starší dívka z měšťanky, klidně se usmívala a chlapci se smáli na ni, až přeskakovaly jiskry, když zazpívali: „...Marie ji začne...“ Navrhla písničku úplně obyčejnou

„Kolíne, Kolíne...“, ale kluci ji zpívali s chutí, protože plnili přání oblíbené Marie. Když začalo druhé kolo, nejvíc prstů ukazovalo na Zdeňka, ten nevěřícně kroutil hlavou, jako bychom ho nutili do něčeho, z čeho už dávno vyrostl, ale pak přece, s očima sklopenýma, začal zpívat: „Ach synku, synku...“ A znovu, další kola, celou dobu jsem se obávala, že na mne děti zapomenou nebo mě vyzvou až úplně na konec, kdy hra na písničky přestává být zajímavá a většinu dětí už nebaví. Ale ne, dočkala jsem se a uslyšela: „Pějme píseň krásně, Eliška ji začne...“ a já navrhla svoji oblíbenou: „Čerešničky, čerešničky...“, všichni se rádi přidali, až po ten bujný konec „...robíť bude a já tancovat...“ a já byla úplně spokojená, protože jsem snad už chtěla patřit do jejich kolektivu.

Brzy se mi to svým způsobem splnilo.

K A M A R Á D K A M I L A D K A

Teta Vlasta přivedla jednoho dne do herny za ruku děvčátko, trochu menší, než jsem byla já.

„To je Miladka Mertová, narodila se jí druhá sestřička, její maminka má teď moc starostí, a tak tu s námi Miladka nějakou dobu zůstane.“

Seděli jsme v kruhu na podlaze a dívali se na novou holčičku. Teta Vlasta se jí zeptala:

„Odkud jsi, Miladko?“

„Z Králík.“

Znělo mi to vesele. Hned se mi Miladka zalíbila, měla světlé vlasy jako já. Ona je měla učesané do kohouta. Kolem nosu měla trochu pih, později jsem zjistila, že se člověk musí dívat hodně zblízka, aby je viděl všechny. Každé dítě v domově mělo svého kamaráda, já jsem si za kamarádku vybrala právě příchozí Miladku.

S Miladkou jsme byly stále spolu. Dobře jsme si rozuměly, pořád jsme něco vymýšlely a pořád jsme spolu o něčem mluvily. Miladka byla o rok mladší, bylo jí pět roků, ještě nezačala chodit do školy. Oblíbila si ji také moje maminka

a někdy jsme si hrály v našem pokojíčku s panenkami. Nejvíc nás bavilo hrát si na chudé lidi, k nimž přišla nějaká soucitná sousedka na návštěvu:

„Tady vám, paní, nesu nějaká vajíčka pro děti.“

„To jste hodná, paní selko, vždyť já už těm svým dětem neměla co dát k večeři.“

„A čím budete topit, až se ochladí, paní?“

„Asi šiškama, chodíme na ně s dětmi do lesa.“

Také nás s Miladkou bavilo sbírat a schraňovat barevná pozlátka z čokoládových bonbónů. Všichni nás vnímali jako nerozlučnou dvojici a někdy i napomínali, ať už zavřeme pusy.

Děti z dětského domova se chodily koupat každé sobotní odpoledne dolů po silnici k První budově, v níž žili staří lidé. S tetou Vlastou a sestrou Marií jsem tam v malém houfku dětí začala chodit také.

Ke koupelnám se scházelo do sklepa. Bylo tam teplo a vany byly umístěny ve čtyřech plechových kabinách. Plechové, béžově natřené kabiny měly od stropu i od podlahy mezeru, takže bylo dobře slyšet, co si kdo v kabině povídá, čím tam šoupe a jak cáká vodou. Vidět nebylo nic, jen když jsem si lehla na břicho, mohla jsem zahlédnout mezerou pode dveřmi nohy do výše lýtek toho, kdo tam byl, víc ne. Někdy býval při našem příchodu cítit kouř z fajfky, to jak se tam některý dědeček před námi koupal a kouřil při tom ve vaně.

Větší děti se koupaly samy, nás menší koupala teta Vlasta a sestra Marie. Obvykle naložily dvě holčičky nebo dva kluky do jedné vany. Před Miladčíným příchodem jsem se koupávala s Miluškou Matouškovou, to byla dokonce moje spolužačka ze třídy, ale protože se špatně učila, sedávala ve škole v takzvané oslovské lavici, úplně vzadu. Správně by měla být už ve třetí třídě. Při koupání jsem si všimla, že má Miluška za ušima díry do hlavy.

„Proč máš za ušima ty dírky?“

„To jak mně sekali uši.“

Ozřejmilo se mi tím, proč je tak hloupá, když jí všechnen rozum uniká současně dvěma dírami za ušima.

Když se v Sobotíně objevila Miladka, koupávala jsem se vždycky už jen s ní. Naučily jsme se spolu ve vaně klouzat a dělat vlny. Těšilo nás, když jsme své

pohyby ve vaně sjednotily tak, že jsme pak litaly po hladkém dně tak vysoko, jak nás rozkolíbané vlny vynesly. Teta Vlasta stála v bílé zástěře vedle vany, v jedné ruce žínku, v druhé bílou kostku pěnového mýdla. Když jí to mýdlo upadlo do vody, nepotopilo se, ale plavalo po hladině jako lodička, tak bylo lehoučké. Teta Vlasta nejprve namydčila žínku, potom naše těla, i vlasy nám umyla mýdlem. Snad ani šampon nebyl tehdy k dostání. Z vody jsme lezly jedna po druhé. Zatímco teta utírala Miladku, já jsem se mohla ještě chvíli klouzat. Teta Vlasta nám dala čisté prádlo a oblečené jsme musely čekat na ostatní, až budou umytí. Buď jsme seděli před koupelnami na betonové podlaze v řadě vedle sebe, opření o zeď, hráli na tichou poštu, nebo jsme měli dovoleno sednout si na chodbu před modlitebnou. Na chodbě byly u stěn bíle natřené lavice a pod okny květinové stolky s jemným zeleným závojem asparágu. Některé babičky a dědečky z První budovy jsme znali, pohybovali se chodbou zpomaleně, posedávali po lavicích, někteří se s námi dávali do řeči. Z První budovy zpět do dětského domova jsme se vracovali v zimě už za tmy. Malé stádečko kolem tety Vlasty a sestry Marie stoupalo vzhůru silnicí a vysoko nad našimi hlavami byly, jako zlatý prach na černém sametu, rozsypaný hvězdy.

V navyklém a pravidelném řádu jsme žili celý první školní rok. Už jsem znala všechny obyvatele ústavu dobře podle jména i podle jejich povah. Všichni jsme tam byli jako v zapomenutém evangelickém skanzenu, co se dělo za jeho hranicemi, se nás příliš netýkalo. V následujícím školním roce 1950/1951 se však osnova ustálených denních zvyklostí v evangelickém sirotčinci začala zvolna párat. Přinejmenším všichni dospělí už věděli, že vyšlo nařízení, aby byl dětský evangelický domov zrušen. Ještě jsme v něm stihli prožít další Vánoce, ale během ledna roku 1951 se dětský domov začal ve spěchu vyklízet. Ředitel Kulfánek hledal pro všechny své svěřence přijatelné umístění. Některé děti si k sobě brali evangelické rodiny z různých koutů republiky, pár jich přešlo do státního dětského domova ve středních Čechách, o němž bylo známo, že ho vede někdo důvěryhodný, děti starší patnácti let se umísťovaly do internátních škol. O každém z dětí musel vést ředitel pečlivý písemný záznam. Až do poloviny března panoval v Sobotině neklidný čas plný nejistot.